

MAANJAKOTOIMITUKSESSA
SYNTYVIEN PALSTOJEN MUODOSTA
METSÄTALOUDEN KANNALTA

P. KOKKONEN

Maanjakojen kautta ovat mautilojen muodot, eritoten tilaan kuuluvien eri palstojen muoto ja koko määrättyt. Millaisen muodon ja koon eri palstat ovat saaneet, on riippunut monesta seikasta. Maiden taloudellisen käytön kannalta ei ole yhdentekevää millainen palstan muoto on. Varsinkin maan käyttö maanviljelykseen asettaa siinä suhteessa palstan yleiseen muotoon ja erittäin sen yksityiskohtaiseen muotoon, joka määrätään rajasovituksessa, suurina vaatimuksina¹. Mutta jo metsätalouskin, joka on hyvin laajaperäinen ja yleensä pinta-alaa kohti vähän työtä vaativa talousmuoto, on tarkoin otettava huomioon palstamuotoa suunniteltaessa. Seuraavassa kiinnitetään huomio mautilan palstamuodostukseen metsätalouden kannalta.

Otetaan tarkastelun alaiseksi vain varsinaiset maatilat, joilla on verraten laaja metsäalue, joten kaikki asuntotilat (tontit) ja pienet viljelystilat jäävät käsittelyn ulkopuolelle, sillä niiden metsäala on usein aivan mitätön. Rajoiltaan maatilat muodostuivat vasta isojaossa, sillä sitä ennen olivat melkein poikkeuksetta ainakin kylän talojen metsät yhteisiä. Isojaossa jaettiin yleispiirteittäin kaikki maat, vain eräitä yhteisiä alueita, kuten hiekka-, savi- ja mutapaikkoja, venevalkamia ja joskus suuri suo jäi yhteiseksi. Isojaossa syntyneitä palstoja voidaan kutsua *p r i m ä ä r i - l a l k u p a l s t o i k s i*. Sen jälkeen on taloja halottu, lohkottu, jolloin syntyi *s e k u n d a - l. m y ö h ä i s p a l s t a t*.

Maatilaan kuuluvissa palstoissa on eroitettavissa kaksi selvästi

¹ Vert. KORONEN, P., Edullisin tilamuoto. Maanmittaus 1931. — Sama, Rajasovituksista maanjakotoimituksissa. Maanmittaus 1932. — Sama, Etäisyyden vaikutus työmenekkiin. Esitelmä Pohjoismaisessa maanmittarikongressissa v. 1933.

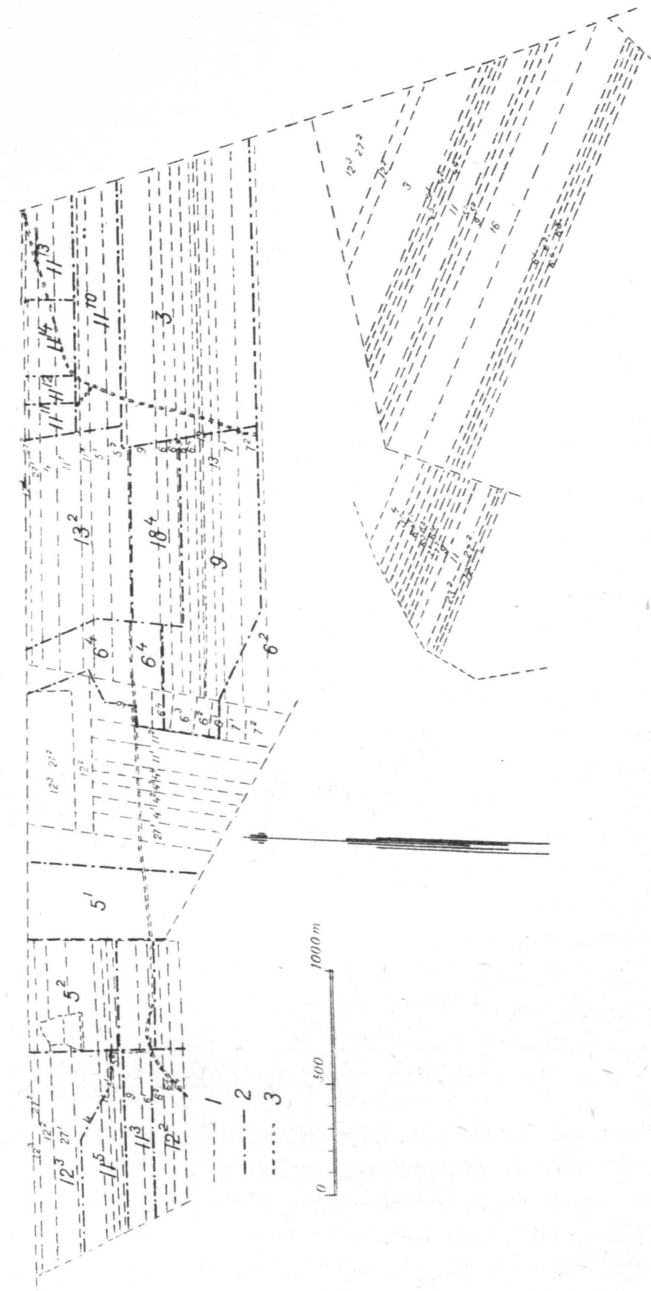
toisistaan eroavaa osaa, nim. viljelty osa ja metsäosa, johon myös maatalouden kannalta tärkeä viljelyskelpoisten maiden ryhmä on luettava. Kun maatilaan kuuluu yksi palsta, on tässä palstassa edellä mainitut kaksi osaa; kun maatilaan kuuluu kaksi tai useampia palstoja, ovat ne kokonaisuudessaan joko viljeltyä tai metsää taikka molempia. Palstat, jotka ovat yksistään jompaakumpaa, ovat muodolleen riippuvaisia vain tämän yhden tiluslajiryhmän vaatimuksista. Sensijaan »sekapalstat», joissa viljelty maa ja metsä monella tavalla vaihtelevat, ovat riippuvia molemmista tiluslajien talousmuodoista, mutta kuitenkin yleensä niin, että kumpikin kohdistaa vaatimuksensa pääasiallisesti vain sille palstan osalle, jossa se sijaitsee. Vain harvassa tapauksessa on toisella tai toisella yleispiirteisiä vaatimuksia koko palstaan nähden. Tosin voitaneen sanoa, että yleensä viljelty osa enemmän vaikuttaa palstan muotoon tällaisissa yhteispalstoissa kuin metsän osa.

Tässä kirjoitelmassa otetaan tarkastetun alaiseksi pääasiallisesti metsätalouden vaikutus tilamuotoihin ja palstoihin. Seuraavassa muutamia tyypillisiä esimerkkejä tilojen metsäpalstoista tai niiden osista, jotka ovat syntyneet aikaisemmissa jakotoimituksissa.

1. Metsäpalstoja Elimäen kunnan Raussilan kylässä. Kylässä päättyi isojako v. 1788 ja tapahtui jako melkein yksistään täysien talonumeroiden välillä. Isojaon järjestely oli kylässä tämän vuosisadan ensimmäisellä kymmenellä päättyen v. 1908. Ennen isojaon järjestelyä oli kylässä suoritettu lukuisia halkomisia, jonka vuoksi järjestelyssä oli paljon osakkaita ja mitkä lisäntyivät vielä muutamien halkomisien kautta.

Piirroksessa 1 nähdään muutamien tilojen metsäpalstat ennen isojaon järjestelyä. Piirroksen esittämä osa Raussilan kylän metsämaasta on suurimmalta osalta moreenimaata, jota pohjoisesta etelään päin suuntautuvat kapeanpuoleiset notkelmat ja mäet halkovat. Moreenimaiden keskuksessa voi olla hyvinkin kivikkoisia, louhikkoisia, jopa paikoin kallioisia alueita, joiden pituussuunta on sama kuin notkojen.

Raussilan kylässä, kuten yleensä isojaossa on varsinainen metsäalue jaettu useaan lohkoon välille sattuneiden viljelysalueitten, pääasiassa niittyjen vuoksi ja näistä metsälohkoista nähdään piirroksessa

Piirros 1. Osa Raussilan kylän metsäalueesta. — Figur 1. Ein Teil der Waldungen des Dorfes Raussila.

1. Vanha raja. — Alte Grenze. 2. Uusi raja. — Neue Grenze 3. Tie. — Weg.

kolme. Isojaossa¹ oli tapana kustakin metsälohkosta antaa kaikille taloille palstansa, jolloin melkein aina oli metsäpalstan suunta kylään päin. Yleensä on metsät olleet hyvin harvoissa palstoissa, mutta Rausilan kylässä niitä oli useita (3—5) talolla. Raussilan kylän likimäinen metsälohko on n. 1.0 km pitkä ja siitä on annettu pituussuunnassa palstoja, joiden muutamien tilojen metsäpalstan leveys on 20—50 m. Kaksi muuta metsälohkoa nähdään kylän itäisen rajan vieressä. Pohjoisemman lohkon metsäpalstojen pituus on 2.0 km ja niiden leveys vaihtelee 30—150 m:iin. Toisen piirroksen alempana olevan metsälohkon palstojen pituus vaihtelee 1 km:sta yli 2.0 km:ä ja leveyden vaihdella 20 m:stä muutama sataan. Palstojen suunta on kylästä pois päin.

Tällaiset kapeat palstat haittaavat hyvin tuntuvasti metsien hoitoa ja käyttöä. Vaikka jätetäänkin varsinaiset metsien hoidosta johtuvat vaikeudet huomioon ottamatta, joista tässä huomautetaan vain, että hyvin kapealla palstalla on uudistaminen määrättyllä puulajilla vieressä olevien vieraiden metsien siementämisen vuoksi oikeastaan mahdoton, niin on jällellä metsien käytöstä johtuvat vaikeudet, jotka ovat verraten suuret. Ensiksi suoritettavien hakkausten valvominen, joka useissa tapauksissa edellyttää päivittäistä liikkumista metsäpalstalla, on hyvin vaikea järjestää, sillä pitkin metsäpalstaa ei voida monessakaan tapauksessa mitenkään kulkea, koska metsäpalstan katkaisee etelästä pohjoiseen kulkevat kivikko- ja osittain louhikkoperäiset maat ja jyrkät rinteet, joten tien laittaminen pitkin palstaa vaatisi erittäin paljon kustannuksia. Tällainen vaikkapa talvitien pohjakin on jo tuntuvia kustannuksia vaativa, joten yhtä muutaman kymmenen metrin levyistä palstaa varten sitä ei voi laittaa. Palstoille täytyy kulkea kiertäen toisten maiden kautta. Nämä seikat vaikuttavat alentavasti metsän myyntihintaan, joten metsää myytäessä arvopuiksi yksikköhinta tulee normaalia paljon alemmaksi.

Isojaon järjestelyssä (v. 1908) muuttui niin pelto- kuin metsäpalstain muoto kokonaan², kuten piirroksista nähdään. Palstat saivat verraten leveän suunnikkaan muodon, jonka kautta edelläm-

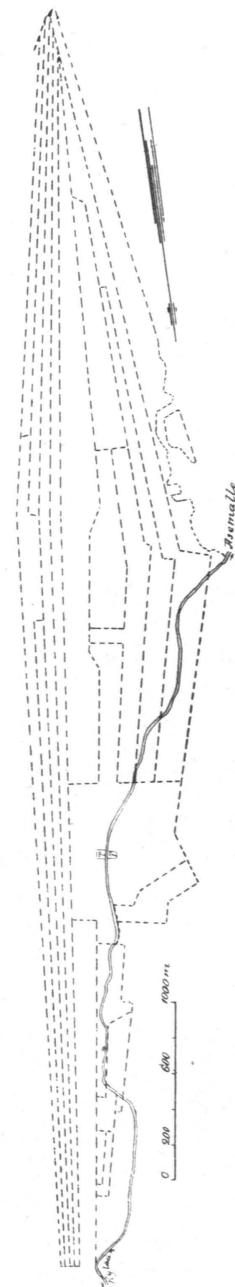
¹ Myös myöhemmin meneteltiin näin halkomisissa. Tähän useimmassa tapauksessa pakotti säädös, että kullekin talolle on annettava niin hyvästä kuin huonostakin maasta osuus ja usein vielä jakoperusteen mukaan.

² Toimitusmiehenä oli ins. E. TUUKKILA. Jaon päättymisestä kului viime syksynä 25 vuotta, jolloin kyläläiset panivat toimeen suuret juhlat, jossa pidettiin useita puheita jaon onnistuneisuudesta ja sen tuomista suurista eduista niin maatalouden kuin metsätalouden kannalta.

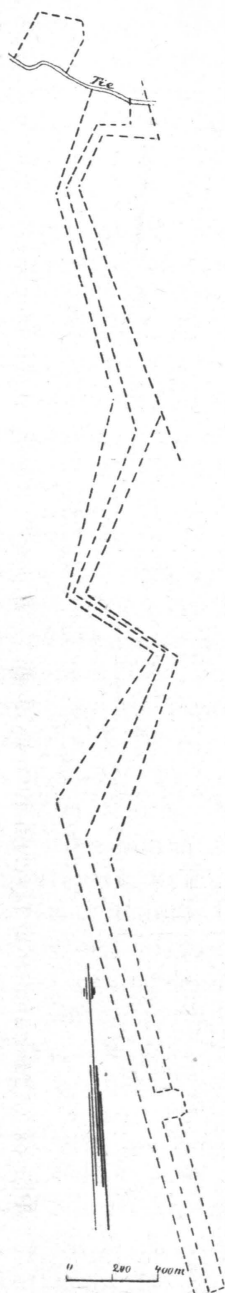
nitut haitat kokonaan poistui. Näillä metsäpalstoilla hyvin helposti voidaan järjestää tarpeelliset metsätiet ja muutenkin saada metsänhoito järjellisemmälle kannalle.

2. Metsäpalstoja Kosken kunnan Hyväneulan kylässä. Isojako tässä kylässä on päätynyt vuonna 1780 ja tapahtui se silloin yksistään täysien talonnumeroiden välillä. Myöhemmin on jakokunnassa suoritettu useita halkomisia, jolloin on numerot jaettu kahteen, kolmeen ja neljään, jopa välistä useampaankin tilaan. Piirros 3 esittää palstojen rajoja osalla kylän metsämaata, joka sijaitsee etelään (Järvelän asemalle) johtavan kylätien varressa tai sen lähellä. Nämä metsämaat ovat pääasiassa moreeniperäisiä maita ja osittain Salpausselän harjuvyöhykkeeseen kuuluvia harjumaita. Metsämaat rikkoo pääasiassa idästä länteen kulkevat laaksot ja siellä täällä niiden suunnassa ovat kallio-peräiset alueet. — Metsäalue on jaettu, kuten edellämainittu piirros 3 osoittaa, kylän maan alueen pituussuunnassa pohjoisesta etelään. Kuten piirroksista huomataan, ovat pisimmät metsäpalstat vähän yli 7 km pitkät ja leveys keskimäärin n. 40 m, joten metsäpalstan ala on noin 30 ha. — Edellämainittu kylätie kulkee metsäpalstojen pituussuunnassa.

Tässäkään tapauksessa ei voida palstoja pitkin rakentaa talviteitä, sillä palstan voi katkaista kallio- ja kivikkoperäinen maa ja pehmeä notko, joiden yli tienteko tulee erittäin kalliiksi. Ulompina oleville metsäalueille on kuljettava toisten maiden kautta kulkevia polkuja myöten. Kylän itäisellä rajalla on uittoväylä (joki), jonne myytävä arvopuutavara on kuletettava. Kun metsäpalstat ovat pitkiä, täytyy monesta kohdasta palstaa johtaa tie uittoväylän varteen mikä tietenkin nostaa hakkaus- ja kuleuskustannuksia alentaen siten

Piirros 2. Metsäpalstoja Hyväneulan kylässä. — Figur 2. Waldparzellen im Dorf Hyväneula.

Piiirros 3.
Figur 3.

vastaavasti kantohintoja, joten tässä tapauksessa samoin kuin edellisessäkin on metsän nauttiminen samanlaisten vaikeuksien haittaama ja tuottaa hyvin suuren tulojen pienennyksen tilojen omistajille. Myöskin pienien, rehevien korpien kuivattaminen on hyvin vaikea, sillä jo aivan pienet korvet ulottuvat kahteen, jopa kolmeenkin tilaan, mikä tekee usein tällaiset kuivatukset mahdottomiksi. — Tässä kylässä olisi uusjako tarpeen,

3. Metsäpalstoja eräässä kylässä Itä-Uudellamaalla. Kylässä on isojako toimeenpantu noin vuoden 1800 seuduilla. Silloin jako tapahtui täysien talonnumeroiden välillä ja tämän jälkeen on suoritettu lukuisia halkomisia kussakin talossa. Maastossa olevat laaksot ja mäet suuntautuvat puheena olevassa seudussa poikittain palstain yleistä suuntaan vastaan. Palstat voivat katketa siellä täällä olevien niittypalstojen tähden. Myöskin on palstoja muodostettaessa pyritty tavoittelemaan samaan palstaan useita niittyalueita, mistä on johtunut, että palstan muoto on tullut mutkaiseksi ja sinne tänne heitteleväksi. Jakosäädöksissä on määrätty kuinka monta palstaa korkeintaan tilalla saa olla, ja kun monessa jakokunnassa oli taloilla niittyjä hyvin useissa paikoissa, aiheutti määräys, että tilan pääpalsta piti tehdä pitkäksi ja mutkikkaaksi, ja sitten tavoitettiin mahdollisimman usea niittyalue, jotta tilaan kuuluvien palstojen luku ei kohoaisi suuremmaksi sallittua. Näin on monessa jaossa aiheutunut paljon mutkia varsinaiseen pääpalstaan. Myöhemmin toimitetuissa halkomisissa on seurattu entisen palstan suuntaa ja halkaistu palsta pitkittäin (vert. piirros 3). Niittyalue voi halkomisessa tulla yhdelle talolle kaikkien uusien tilojen kohdilla, mutta niityn loputtua jatkui taas saman tilan metsäpalsta kuin ennen niityä. Nyt kyseessä olevia palstoja pitkin ei voida, pääasiallisesti samoista syistä kuin edellisissäkin tapauksissa, rakentaa mitään edes yksinkertais-

) 680 (

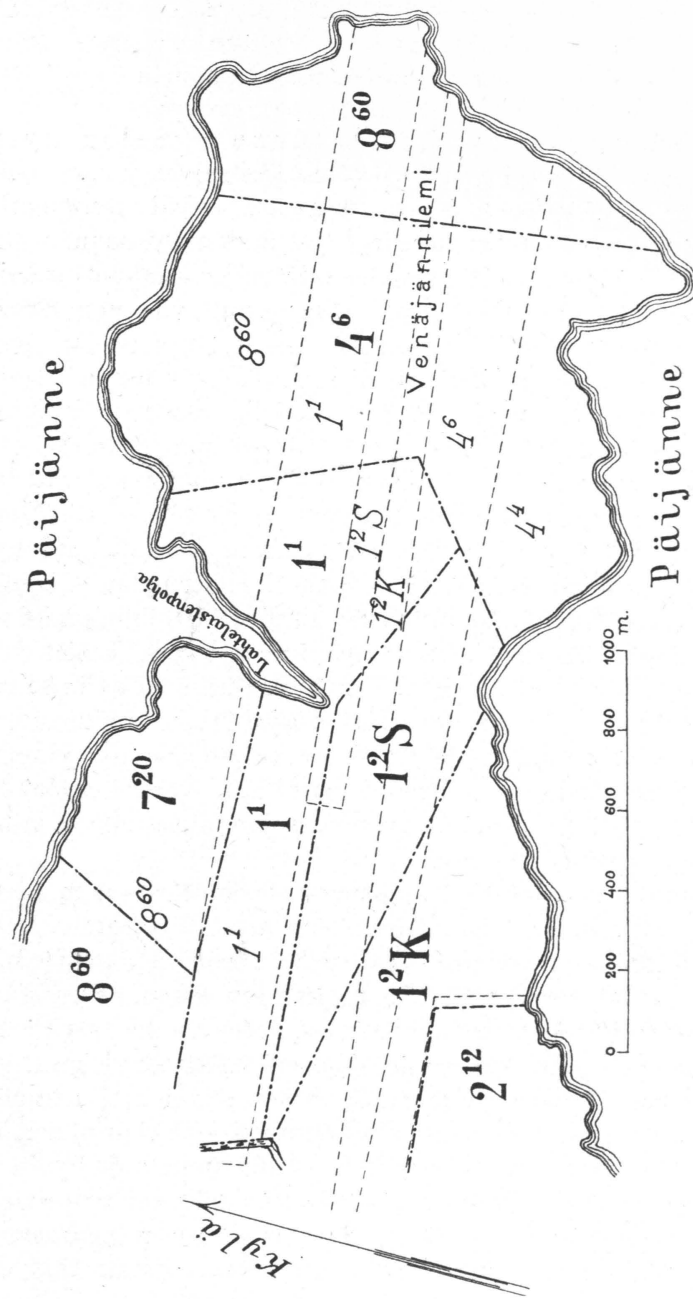
takaan metsätietä, sillä palstan poikki muutamissa kohdin kulkee korkea kallio tai louhikko, jonka yli ajokuntoinen talvitie tulisi kalliiksi. Liike palstoille tapahtuu toisten maiden kautta.

4. Metsäpalstoja Asikkalan kunnan Salon kylässä. Salon kylän talot ja osittain jo osatalotkin saivat maansa erilleen isojaossa, joka päättyi v. 1789. Isojaossa jäivät useimmat talot kantakylään, vain muutamia siirrettiin kylän itäosaan. — Salon kylän rikkoo Päijänne ja Ruotsalainen, joten kylä jakautuu kolmeen osaan: pääkylään eli Salonsaareen siihen kuuluvine mannerpalstoinen, joka sijaitsee kylästä etelään toisen Salpausselän pohjoisrinteellä, Uiton puoleen ja Ruotsalaisen takaiseen osaan. Isojaossa jäi taloja, joilla oli maita ainakin kahdella osalla ja muutamilla vielä kaikissa kolmessa osassa. Tästä tilojen maitten epäedullisesta sijoituksesta johtuikin, että vuoden 1880 seuduilla määrättiin isojaonjärjestely toimeenpantavaksi. Isonjaonjärjestely saatiin loppuun suoritetuksi 1889. Tässä jaossa siirrettiin lukuisia tiloja kantakylästä Päijänteen ja osittain Ruotsalaisen taakse. Kuitenkaan ei tässä jaossa oltu kylliksi rohkeita, mitä tulee talojen siirtoihin, jonka vuoksi pääkylän tiloille jäi vielä tiluksia Päijänteen taakse Uiton puolelle, muutamille tiloille yli $\frac{1}{3}$ kaikista. Tämän vuoksi määrättiin hakemuksen perusteella v. 1931 uusjako kylän osalla, johon kuului suurin osa Salonsaarta ja Uitonpuoli Patalahden eteläpuolelle asti (yhteensä n. 2300 ha:a koko jakokunnan ollessa n. 5,000 ha). Kuva 4 esittää Salonsaaren itään pistävän Venäjänniemen isojaonjärjestelyssä ja nykyisessä uusjaossa syntyneet rajat.

Aluksi muutama sana Venäjänniemen topografiasta ja maaperästä. Niemimaa, joka on n. 3 km:ä pitkä, on osa Salonsaaren eteläosaa. Niemimaan keskikohdalla pistää sen sisään pohjoisesta päin n.k. Lahtelaistenpohja jakaen Venäjänniemen kahteen osaan. Tämän lahden kohdalla on poikki niemen maa matalaa, joten vanha talvitie kulkee tästä niemen yli. Muutkin niemen laaksot kulkevat yleensä, varsinkin niemimaan itäosassa samaan suuntaan siis pohjoisesta etelään. Niemimaan itäosassa on verraten korkeita, jopa jyrkkärinteisiä mäkiä ja kallioitakin laaksojen välissä, joten täällä on polkuja hyvin vähän lännestä itään suunnassa muualla kuin rannoilla tai rantojen läheisyydessä. Lahtelaistenpohjasta kylään, siis länteen mentäessä ovat maisemat tasaisempia, laaksotkin suuntautuvat osittain tähän suuntaan tai ovat suunnaltaan vaihtelevia.

Kuten piirroksista 4 nähdään, sijoitettiin metsäpalstat isojaon

) 681 (

Piirros 4. Metsäpalstoja Asikkalan Salon kylässä. — Figur 4. Waldparzellen im Dorf Salo, Kirchsp. Asikkala. Rajamerkkien selitys sama kuin piirroksessa 1. Erklärung der Grenzzeichen wie bei Fig. 1.

) 682 (

järjestelyssä niemimaan pituussuunnassa. Ei edes Lahtelaistenpohja keskeyttänyt suoraa rajaa, vaan jatkui se lahden toiselta rannalta samansuuntaisena. Myöhemmin tapahtuneissa halkomisissa jaettiin metsäpalstat aina pituussuunnassa. Näin muodostui n. 3 km:äkin pitkiä ja 40—80 m:ä leveitä metsäpalstoja. Palstoja pitkin ei voitu ajatellakaan polkua tai tietä. Ainoastaan rannoille voi muodostua kohtalainen polku. Näin ollen täytyi keskuksessa olevilta palstoilta kulkea rannemmalla olevien palstojen yli. Puutavaran kuletuksaan ei keskellä olevilta palstoilta ollut mahdollinen muuten kuin toisten tilojen maiden yli. Kun palstoja käytettiin laitumena, olivat ne aidattavat. Aitauksenkustannukset olivat paistan ollessa pitkä erittäin suuret, puhumattakaan siitä, että eläinten oli monessa tapauksessa hyvin vaikea päästä toisesta notkosta toiseen jyrkkien mäkien ja vuorien vuoksi.

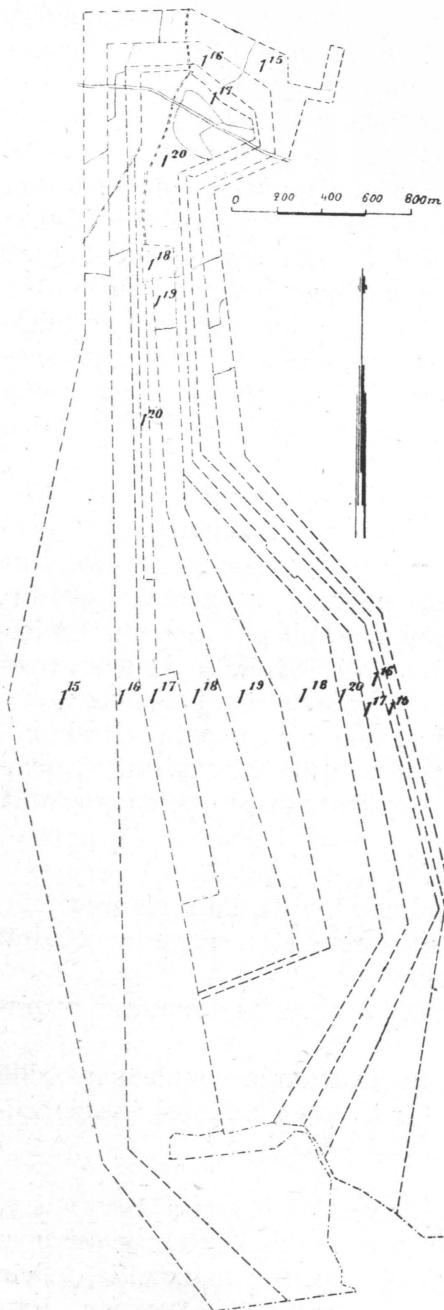
Uusjaossa jaettiin Venäjänniemi, kuten piirros 4 osoittaa. Niemen itäisessä osassa, jossa mäkien ja laaksojen suunnat ovat pohjoisesta etelään, sijoitettiin kaksi metsäpalstaa, jotka saivat maat poikki niemen. Lähellä Lahtelaistenpohjaa suunnattiin palstat pitkin niemeä, mutta ne tulivat leveämmät kuin aikaisemmin. Useimmat palstat ovat yli 200 m:ä leveitä. Niiltä kaikilta saadaan puutavara omaa maata myöten järven rantaan ja kotiin. Uusjaossa tässäkin kylässä tuli jokaisen tilan kotipalstaan metsämaata osittain laiduntarkoituksessa ja osittain metsänsaantitarkoituksessa. Tämän tähden melkoiset alat kauempana olevista metsistä voidaan eristää nyt karjankäynniltä.

Tässä siis uusjaosta saatiin etua:

1. Muodolle parempi, leveämpi metsäpalsta kuin aikaisemmin, joten metsänuudistaminen ja hoito on riippumaton naapurin metsistä.
2. Puutavaran poissaanti on vaivatonta.
3. Vaikkapa laidunnettaisiin, olisivat aitauksenkustannukset verratun pienet.
4. Notkojen ja pienempien soiden kuivattaminen on helppoa, sillä ne kuuluvat pääasiallisesti yhdelle tilalle, joten kuivatuksessa ei vaikeata yhteisöjotusta tarvita.

5. Metsäpalstoja Lappajärveltä Kauhajärven kylästä tilalta N:o 1. Tila on muodostettu isojaossa viime vuosisadan alkupuolella. Sen jälkeen on suoritettu lukuisia halkomisja, jolloin tämä 1,600 ha laajuinen talo on nykyisin jakautunut n. 30 tilaan. Piirros 5 osoittaa talon keskuksesta muodostuneita tiloja v. 1845 seuduilla

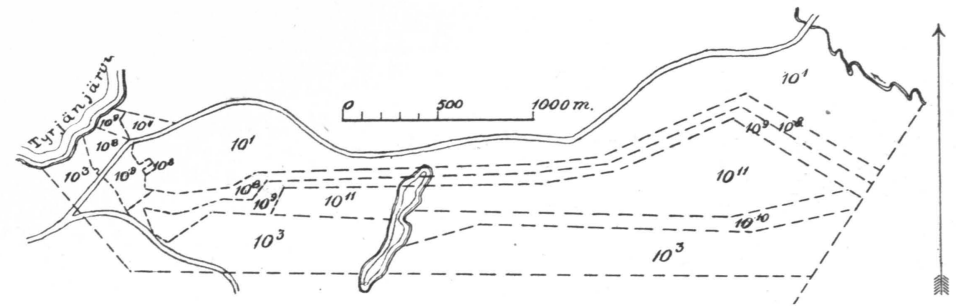
) 683 (

Piiros 5. Metsäpalstoja Lappajärvellä.
Figur 5. Waldparzellen in der Gemeinde
Lappajärvi.

ja muutamissa myöhemmin suoritetuissa halkomisissa. Halkomisissa muodostui keskustila ja sen ympärille tiloja, joiden maat kiertävät keskustilan jontekin ympäri. Pohjoispäässä aluetta ovat melkein kaikki viljelykset. Niistä etelään on aluksi suoviljelyksiä ja viljelys kelpoisia suomaita. Eteläosassa $\frac{2}{3}$ alueen pituudesta on metsä- ja suomaita, kuitenkin niin, että itäpuoli on laadultaan parempaa, käsittäen kankaita ja metsäisiä korpisoita, kuin läntinen puoli, joka on pääasiassa kuivia kankaita ja rahkarämeitä. Kun tilojen maat asetettiin halkomisissa kiertämään keskustaa, tuli jokainen tila saamaan niin hyvää kuin huonoakin maata, mikä oli aikaisempien säädösten mukaisista ja helpotti paljon maiden jyvittämistä. Maiden käytön kannalta ovat palstamuodot erikoisen huonot, sillä tämä »ren-gasjako» on tuonut useammalle talolle kaksi pitkää kapeaa palstaa. Tässä tapauksessa on palstamuodolla samat puutteet maiden käytössä kuin edellisissä esimerkeissä, vieläpä kaksinkertaistettu, kun palsta on jaettu kahteen haaraan. Kaiken järjen mukaan pitäisi alue mahdollisimman pian uusjakaa.

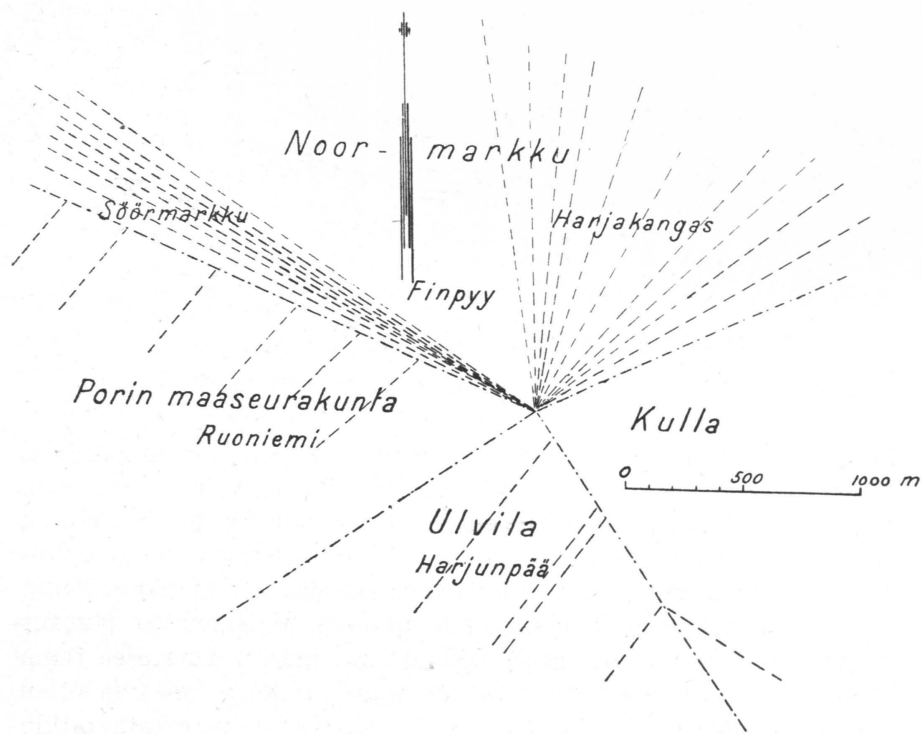
6. Metsäpalstoja Parikkalan kunnan Tyrjän kylässä. Isojako suoritettiin maanitussa kylässä vv. 1835—46 ja

Piiros 6. Tilamuotoja Parikkalassa.
Figur 6. Landgüter in der Gemeinde Parikkala.

käsitti se pääasiassa täydet talonumerot ja joitakin halottuja taloja. Myöhemmin on suoritettu lukuisia halkomisia. Kuva 6 esittää talon N:o 10 metsän jakautumista halkomisissa eri tilojen kesken. Kuten piirrokselta huomataan, on talon N:o 10 pohjoisrajana ollut valta- maantie, ja toinenkin maantie kulkee metsän läpi etelämpänä. Pellot ja talojen tontit ovat Tyrjänjärven rannalla. Metsäpalstat alkavat pelloista ja jatkuvat itää kohti. Muutamat palstat katkaisee talon maiden keskellä oleva lampi. Metsäpalstat kulkevat siis maantien suuntaisina. Tässäkään tapauksessa ei päästä omaa maata pitkin kulkemaan samanlaisten esteitten vuoksi kuin edellisissäkin esimerkeissä ja lisäksi katkaisee järvi muutamia palstat. — Metsäpalstat sijoitettuna niin, että ne olisivat alkaneet maantiestä, olisivat olleet erittäin edullisia. Suurimmille taloille olisi pitänyt antaa kaksi palstaa, toinen lähelle kylää ja toinen kauemmaksi, ja pienimmille tiloille metsät alueen keskikohdalle yhteen palstaan. Maantieltä olisi erityisen hyvä liikkua metsään. Metsäpalstojen leveys olisi tullut suuremmaksi ja pituus olisi samalla paljon lyhentynyt. Metsäpalstoille olisi voitu rakentaa ja laittaa talvi- ja osittain kesätiet.

7. Rajasovitus metsäalueella Poomarkun, Porin maalaiskunnan, Ulvilan ja Kullan rajalla. Alue on metsää, jossa vain siellä täällä on pieniä niittypalstoja. Kaikki rajat lähtevät samasta pisteestä. Jos olisi tyydytty siihen, että kylien rajat lähtisivät samasta pyykistä, niin ei siitä olisi ollut haittaa kenellekään. Mutta tässä tapauksessa on isojaossa asetettu usean kylän kaikki lähelle sattuvien talojen rajat myös lähteviksi tästä samasta pyykistä, joten tästä muodostuneiden palstojen käyttö metsätaloudessa on mahdoton. Palstojen terävät kärjet ovat aukeita usean sadan metrin mat-

Piiros 7. — Figur 7.

kalla. Tällaisiin sovitukseen lienee syynä pyrkimys päästä vähillä pyykeillä ja halu antaa kullekin tilalle niin hyvää kuin huonoa maata, kuten säädökset ankarasti edellyttivät. Uusjaot y.m. on muuttaneet monen kylän rajat tarkoituksen mukaisiksi, vain kahdessa kylässä, Söörmarkku ja Harjakangas, on vielä vanha säteittäinen sovitus olemassa.

8. Metsäpalstoja Jepuan kunnassa Ylijepuan kylässä. Kylässä päättyi isojako v. 1810 ja tapahtui se pääasiallisesti täysien talonnumerojen välillä. Sen jälkeen on suoritettu lukuisia halkomisia melkein kaikilla tiloilla. Piiros 8 esittää talon N:o 6 halkomisessa (päätyi v. 1931) syntyneet rajat metsäalueella. Tila jaettiin 10 osaan ja metsämailla sijoitettiin palstat pitkittäin, josta seurasi, että useita palstoja tuli hyvin kapeita jopa paikka paikoin 6 m:ä leveitä, mutta pituutta on 6 km:ä. Tällaisilla palstoilla on samat haitat metsätalouden kannalta katsottuna, kuin useassa edellisessä esimerkissä. Rajaaukkoihin on mennyt maata, kun aukon leveydeksi otetaan 2 m n. 25 ha:a, sillä rajalinjoja on n. 125 km:ä. Jos rajat olisi sijoitettu

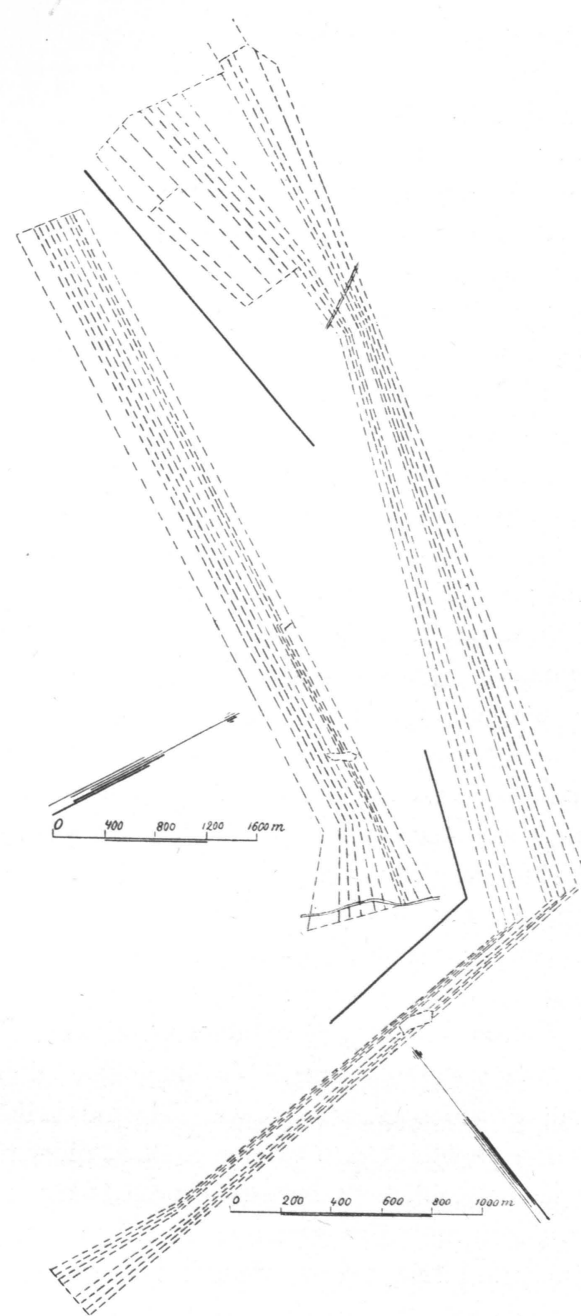
) 686 (

enempi palstan poikisuuntaan olisi rajaaukkoihin mennyt korkeintaan 5 ha:a, joten häviö ja tappio suoritettussa jaossa on 20 ha:a metsämaata, mikä vastaa n. 3,000 mk:an vuotuista tappiota puhumattakaan muista haitoista. Tällaisen halkomisen eduksi voidaan lukea palstaluvun väheneminen, josta ei ole kenellekään mitään taloudellista hyötyä.

Yleensä isojaossa on palstasijoituksessa, kuten esimerkiksi 1—4 osoittivat, pääasiallisesti kaksi tapaa vallalla:

1. Muodostetaan yksi pääpalsta, jossa on viljelyksiä ja metsää (esim. 3) ja joku pienempi metsäpalsta ja joitakin niittypalstoja kauempana.

2. Kaksi pääpalstaa, joista toinen n.k. koti- (piha-) palsta ja kotimetsäpalsta sekä joku (joskus kaksi

Piiros 8. Metsäpalstoja Jepualla.
Figur 8. Waldparzellen in der Gemeinde Jepua.

) 687 (

tai kolmekin) metsäpalsta ja joukko niittypalstoja (vert. piirros 2).

Nämä kaksi palstasijoitustapaa vaihtelevat eri isojaioissa. Ensin mainittu on verraten yleinen esim. Pohjois-Savon vanhoissa isojaioissa sekä myös siellä täällä muuallakin, kuten esim. Lumijoella. Viimeksi mainitussa jaossa on kotipalsta verraten iso ja saattaa olla hyvinkin pitkä (5—8 km jopa 11—12 km). Lisäksi tila on saanut vielä jonkun metsäpalstan kylälle kuuluvasta erillisestä metsäalueesta, jonne ei ole voitu alueen karuuden vuoksi sijoittaa yhtäkään talon pääpalstaa. Tiloille voi lisäksi kuulua 3—4 niittypalstaa, jopa välistä enemmänkin.

Kaksi-pääpalstajärjestelmä on ollut verraten yleinen Etelä-Suomessa samoin kuin Pohjanmaalla. Tässä tavassa leikattiin isojaossa kylän viljelykset suorilla linjoilla erilleen varsinaisesta metsämaasta. Tähän viljelyalueeseen joutui vain hyvin minimaalisesti metsää, n.s. hakamaata. Viljelysalue kartoitettiin tavallisesti suuremmissa mittakaavassa (1 : 4000) kuin metsäalueet (1 : 8000). Varsinaiset metsäalueen keskellä olevat laajat niityt kartoitettiin myös samassa kaavassa kuin viljelysalueet. Kun viljelysalue jaettiin talojen kesken, syntyi siitä n.s. piha- eli kotipalsta, jossa kaikki alueeseen otettu maa jaettiin jakoperusteen mukaan. Metsäalueet voitiin jakaa laadun mukaan lohkoihin, joten jakokunnan alueella voi syntyä useita ja suuriakin lohkoja (vert. piirros 1). Viljellyn alueen vieressä tai ympärillä oleva metsälohko (usein kaikki lohkot) jaettiin useammassa tapauksessa erikseen jakoperustan mukaan ja näin syntyi kotimetsäpalsta. Metsäalueen sisällä olevat ja erilliset niityt vanhemmissa isojaioissa myös voitiin jakaa talojen kesken erikseen tai yhdessä viljelysalueen kanssa. Yleensä vaikka kylän tilukset jaettiin yhdellä kertaa talojen kesken, pidettiin varsinkin viljelykset ja metsät erillään ja metsissäkin sai kukin tila joka lohkoista jakoperusteen mukaisen osan. Vain silloin, kun jossakin jakokunnassa rohjettiin tehdä n.s. »ulosmuutto», täytyi poiketa tästä säännöstä.

Isojaossa syntyneellä talolla on nytkin, jollei uusjako ole muuttanut olosuhteita, varsinaista metsää yksi-pääpalstajärjestelmässä

kotipalstalla ja lisäksi joissakin tapauksissa erillisessä metsäpalstassa. Kaksi-pääpalstajärjestelmässä on metsää pääasiassa kotimetsäpalstassa ja molemmissa metsäpalstoissa ja aivan vähässä määrässä pihapalstassa. Näin on asianlaita vanhemmissa isojaioissa, jotka toimitettiin 1760—1830 välillä. Myöhemmin toimitetuissa isojaioissa tulivat jo muuttuneet taloudelliset olot monella tavalla vaikuttamaan palstamuotoon.

Näissä vanhemmissa isojaioissa olivat jako-osakkaina täydet talonumerot, vain harvoin ainopaastaan osataloja. Useimmissa tapauksissa nämä talo-osatkin olivat suuria, pienempien talojen kokoisia, joten ne eivät ole verrattavissa nykyisissä uusjaioissa esiintyviin talosiin. Yleensä vanhoissa isojaioissa ei esiintynyt pieniä jako-osakkaita. Tästä syystä syntyi taloja, jotka alaltaan olivat suuria. Palstat saattoivat olla pitkulaisia, mutta samalla leveitä (300—1 000 m:ä, jopa ylikin). Näitä »primäärupalstoja» vastaan yleensä metsätaloudenkaan kannalta vain harvoissa tapauksissa voidaan tehdä muistutuksia. On kyllä joissakin Pohjanmaan jakokunnissa isojaossakin syntynyt kotimetsäpalstoja, joiden leveys on 100 m:ä jopa allekin, mutta pituus 14—15 km:ä.

Kun talojen asujain perheet kasvoivat, oli välttämätöntä talon halkominen, joko kahteen, kolmeen tai useampaan osaan. Tällöin jaettiin, halkaistiin talo melkein poikkeuksetta pitkittäin (vert. piirros 1), joten syntyi pitkiä ja kapeita palstoja. Tästä kai nimikin halkominen on saanut alkunsa. Sehän muistutti oleellisesti puun halkaisemista ja sehän tapahtuu aina pituussuunnassa. Maanomistajat, talonpojat, käsittivät selvästi, että halkaisemalla talon maat pituussuunnassa saadaan useimmissa tapauksissa kullekin osakkaalle maiden luontaisen asettelun mukaan kohdallaan jotenkin samanlaista maata. He eivät luottaneet jyvitykseen tai eivät ymmärtäneet sitä. Sen lisäksi oli olemassa säädös, kuten aikaisemmin on mainittu, että kunkin osakkaan on saatava niin huonoa kuin hyvää maata osuutensa mukaan. Myös tällöin tuli laiduntarve paremmin huomioon otetuksi. Ei ollut tietoaakaan nykyisistä viljellyistä laitumista, vaan joka talo käytti karjansa metsällä. Tämän vuoksi pitkä

metsäpalsta tarjosi sen edun, että karjan kuljetus metsäpalstalle oli yleensä lyhyt ja kaikille tiloille jotenkin yhtä pitkä, vaikkakin pitkän palstan aitauskustannukset olivat suuret. Näin syntyi pääasiassa säädösten mukaan ja talonpoikain vaatimuksesta hyvin kapeita, pitkiä ja monimutkaisia palstoja (vert. piirros 3). Yleensä vanhemmissa jaoissa eivät toimitusmiehet palstamuodon vuoksi tehneet halkomista riittäväksi. Mutta on hyvin valitettavaa, että vielä viime aikoina on tällaisia palstoja syntynyt, kuten esim. 8 osoittaa. Tässäkin tapauksessa toimitusmies vakuuttaa — kun maanmittauskonttori ja maanmittaushallitus tekivät ankaria muistutuksia palstasijoitusta vastaan ja kehoittivat tekemään sen uudestaan — että maanomistajat tahtoivat välttämättä halkomisrajat juuri sillälailalla kuin hän on ne asettanut, eikä ryhtynyt mihinkään toimenpiteisiin uuden ehdotuksen suhteen, vaan antoi tämän ehdotuksen voittaa lainvoiman, joten se jäi pysyväksi. Tällaisella palstasijoituksella ja rajasovittelulla aiheutettiin ensiksi suuri häviö metsämaassa pitkiin rajoihin, mikä esimerkissä olevalla tilalla on 20 ha:a, siis pienen talon metsä. Rahassa vahinko on n. 3 000 mk:aa vuodessa ja lisäksi erittäin suuret aitauskustannukset, jos metsää laidunnetaan.

Halkomisissa syntyneillä »sekunda»-palstoilla varsinkin aikaisemmissa jaoissa on pituus sama kuin alkuperäisellä palstalla, mutta leveys vain murto-osa alkuperäispalstan leveydestä. Tästä johtuukin, että juuri sekunda-palstat ovat erityisen epäedullisia kaikille talousmuodoille.

Maatilan ja palstan muotoon vaikuttivat viljelysten ja metsien käyttö, s.o. varsinainen kasviviljely ja metsätalous aivan eri tavalla. Viljelysten käyttö kasvituotantoon edellyttää paljon työtä ja paljon välineitä. Toinen osa työstä tapahtuu välittömästi viljelyksellä, kuten maanmuokkaus-, kylvö-, hoito-, sadonkorjuutyöt ja perusparannukset sekä lannoitus. Tässä yhteydessä täytyy suorittaa säännöllistä liikehtimistä talon tontin ja viljelysten välillä, mikä edellyttää hyviä teitä. Maanmuokkaus-, kylvö- ja sadonkorjuutyöt, ollakseen edullisia, edellyttävät säännöllisen muotoisia viljelyksiä

rajoihin ja kuivatusvälineisiin sekä teihin nähden, sillä niiden töiden suoritus edellyttää sääntöperäistä kiertoliikettä viljelysalueella¹. Melkein poikkeuksetta viljelysten antama sato, ainakin jossain määrin jalostetaan tilalla, joten sato täytyy kokonaisuudessaan — joitakin poikkeuksia lukuunottamatta — tuoda tontille ja siltä jalostettuna tai puolijalosteena kuljetettava markkinapaikkaan. Tämä viljelysten ja tontin välinen voimakas yhteys edellyttää, että viljelykset ovat mahdollisimman lähellä ja hyvässä yhteydessä tontin kanssa.

Metsäntuotto ei aseta palstan muodolle tällaisia vaatimuksia. Metsässä ei ole muokkaus- eikä lannoitustoimenpiteitä, eikä sadonkorjuu, s.o. metsänhakkaukset tapahdu sellaisella koneella, joka edellyttäisi alueelle määrätynlaista muotoa. Sitäpaitsi metsän »nauttimisessa» on myös suuria eroja viljelysten tuottoon verraten. Metsästä tuodaan tilalle vain se osa, joka käytetään talon tarpeisiin, kuten tarvepuita ja polttopuita. Sensijaan ulosvietävät puut vieetään suoraan metsästä uittoväylään tai asemalle, jotka saattavat olla metsästä aivan toisella taholla kuin tontti.

Metsätalouden asettamat vaatimukset palstamuotoon voivat joutua:

1. Hoitotoimenpiteistä,
2. Metsäparannustoimenpiteistä,
3. Hakkauksesta ja
4. Yleisistä näkökohdista.

Kuten jo aikaisemmin lyhyesti mainittiin, eivät metsätalouden hoitotoimenpiteet, kuten kylvöt, harvennushakkaukset y.m. aseta erityisiä vaatimuksia tilamuodolle kuten maanviljelys, sillä edelläänmainituissa töissä ei liikuta ja käytetä koneita säännöllisissä kieroissa määrättyillä alueilla, vaan työ on yksityiskohtaista sijoittuen aina pienelle toiminta-alueelle. Kuitenkin itse töiden laatu ja järjestely edellyttää, että alue, jolla edelläänottuja töitä suoritetaan, on verraten suuri. Tämä johtuu lähinnä siitä, että silloin voidaan

¹ Vert. KOKKONEN, P. Rajasovituksista maanjakotoimituksissa. Maanmittaus. 1932. Siv. 18.

tehoisesti järjestää itse työt ja niiden valvonta. Jos aivan pieniä alueita ruvetaan esimerkiksi uudistamaan kylvön tai istutuksen kautta, ovat kustannukset tuntuvasti suuremmat kuin jos alue on suurempi. Vielä hankalammaksi tulee mainittujen töiden hoito, varsinkin metsän uudistaminen, jos alue on hyvin kaitainen. Silloin ei maanomistaja, vaikka kuinka tahtois saattaa metsänsä hyvään kuntoon muuttamalla se jotakin arvokasta puulajia kasvavaksi, voi tätä suorittaa muutoin kuin hyvin suurin kustannuksin, sillä naapurin metsät kahden puolen kyllä pitävät huolen siementämisestä. Paitsi näitä uudistustöitä on myös kaikkia harvennushakkauksia y.m. töitä hyvin kaitaisilla alueilla vaikea järjestää juuri sen vuoksi, että toiminta-alue tulee hyvin pitkäksi, josta johtuu kulku- y.m. vaikeuksia. Sen lisäksi liikeyhteyttä, jota metsätalous jossakin määrässä ja nykyisin verraten suuressa määrässä edellyttää tontin kanssa varsinkin metsän nuoremmalla iällä, jolloin harvennushakkauspuuta tulee suhteellisesti enemmän kotiin kulettavaksi kuin täyskypsää tavaraa, ei kapeilla palstoilla voida tyydyttävästi järjestää.

Metsänparannustoimenpiteistä ovat huomattavimmat kuivatukset. Varsinkin pienien notkelmien, suoalueitten, kuivattaminen olisi metsänkasvun kannalta aivan ensiarvoinen tehtävä. Nämä alueet han ovat hyvin reheviä ja niistä tulee ensiluokkaisia metsämaita ja niiden kuivatustoimenpiteet ovat myös aivan vähäiset. Mutta kapea metsäpalsta ei käsitä koko notkelmaa, joka voi olla vain 100 m pitkä, vaan se kuuluu usealle tilalle. Yhteisöjitukset ovat aina hitaita. Jos metsäpalsta olisi leveämpi, kuuluisi koko notkelma yhdelle talolle, jolloin se voisi sen aivan vähäisellä ojalla kuivata ja siten lisätä tuntuvasti metsänsä tuottoa.

Hakkauksesta johtuvat vaatimukset palstamuotoon ovat verraten lähellä edellämainittuja hoidosta johtuvia vaatimuksia. Kun palsta on kaitainen ja pitkä, ei siinä voida ajatella yleensä muuta kuin yhdenlaista hakkaustapaa, nimittäin pitkittäin tapahtuvaa hakkausta. Kun sitä paitsi useat palstat ovat 6—10 m leveitä, ei tällöin ainakaan loppuhakkauksessa voida puita kaataa poikittain omalle palstalle, sillä ne ulottuisivat toisen alueelle. Sen lisäksi

teiden järjestely tällaisella pitkällä, kapealla palstalla on hyvin vaikea ja hankala, jopa mahdotonkin. Monessa tapauksessa saattaa vaikeasti päästävä maasto katkaista koko palstan, kuten useat esimerkit osoittivat. Tällaisia ovat varsinkin suuret kallio- ja louhikkoalueet sekä myöskin osittain suuret suot, jotka useina talvina pysyvät sulana läpi talven. Tietä ei siis voida järjestää omaa palstaa myöten, vaan täytyy sen antaa kulkea toisten palstojen kautta, josta luonnollisesti on haittaa itselle ja toisille. Monasti arvopuita myytäessä täytyy talviteitä rakentaa palstan pituuden ja vaikeakulkuisuuden vuoksi useita, mikä kallistaa vetokustannuksia ja alentaa siis kantohintaa. Kapeat palstat ovat siis varsinkin loppuhakkauksen yhteydessä hyvin vaikeat. Sitäpaitsi monessa tapauksessa voivat rajat olla aivan epäselvät ja kun ne tällaisilla pitkäpalsmaisilla alueilla kullakin tilalla ovat erittäin pitkät ja suorat, eivät ne muutenkaan tule pidetyksi tarpeellisen selvässä kunnossa, joten hakkauksia suorittaessa on hyvin vaikea määritellä rajan oikeata paikkaa. Olen tavannut tapauksia, joissa on hyvin tuntuvasti leimattu vieraalta maalta puita, kun ei mitenkään tiedetty rajan paikkaa. Jos vielä molemmat rajat kaitaisella palstalla ovat epäselvät, voi sattua niinkin, että leimaus tulee kokonaan toisen maalle, jossa tapauksessa oma metsä säästyy kokonaan. Vanhoilla isojakoalueilla ei ole järjestetty kunnollista metsätieverkostoa, joka samalla tai joillakin täydennyksillä voisi palvella sekä talvi- että kesäliikettä.

Yleisistä näkökohdista voisi mainita erityisesti pitkäpalstaisessa järjestelmässä rajoihin menevän suuren maa-alan. Johan esimerkeissä osoitettiin, että voi olla tapauksia, jolloin linja-aukkoihin, jos ne on otettu säännölliseksi eikä virrehakkauksia rajaa avatessa ole tapahtunut, voi mennä aina pienen talon metsä kokonaan. Tästä koituu, niinkuin on osoitettu, hyvin tuntevia vahinkoja asianomaisille. Myös myöhemmin tulee menetystä siinä tapauksessa, että tällaiset pitkänomaisten palstojen rajat pitäisi avata uudestaan, sillä rajat voivat olla kokonaan tukossa. Tällainen avaaminen on monessa tapauksessa hyvin vaikea, sillä aikaisemmissa jaoissa ei yleensä ole tehty riittävästi rajamerkkejä, etenkin viisareita, joten

usein pitkä raja täytyy ajaa kahteen kertaan. Tällöin luonnollisesti tulee raja-aukkoon menevä alue suuremmaksi ja vahinko sitä tuntuvammaksi. Nykyisin, kun uusia rajoja ajetaan, tulevat rajat niin selvästi merkityiksi viisareilla (suoralla rajalla vähintään 200 m päähän aina viisari), ettei voi enää olla vaikeuksia rajan aukaisussa.

Edellä olevasta selviää, että metsätalouden kannalta metsäpalstan pituus saa olla vain 3—6 kertaa leveyttään pitempi, kuitenkin niin, että kuta pienempi metsäala on, sitä lähempänä sen pitää olla neliömuotoa ja kuta suurempi metsäala on, sitä pitempi voi metsäpalsta olla, mutta suurillakin metsäaloilla on neliömäinen muoto parempi kuin pitkä suunnikas. Kun aikaisemmin annettiin pitkiä palstoja, oli myös siinä tarkoituksena täten saada matka taloista metsään yhtä pitkäksi. Tämä voidaan saavuttaa myös silloin, kun metsäpalstalle annetaan neliömäinen palstamuoto siten, että jokaiselle talolle annetaan kaksi neliömäistä palstaa, toinen lähempää ja toinen kauempaa, jolloin, kun palstain sijoitus on oikein tehty, matkat taloista metsään tulevat keskimäärin yhtäsuuriksi joka tilan osalla.

Toinen tärkeä vaatimus metsätalouden kannalta on se, että metsäpalstat on niin järjestettävä, että metsäpalstan toinen pää koskettaa tiehen, joka on talvi- ja vielä paremmin vähintään, ratastie, ja että metsäpalstaa pitkin voidaan rakentaa metsäajotie. Etelä-Suomessa tarvitaan jo kesälläkin ottaa puuta, jolloin metsäajotie olisi yksinkertainen ratastie ja Pohjois-Suomessa taas talvitie, sillä siellä on metsätalous paljon laajaperäisempää kuin Etelä-Suomessa.

ÜBER DIE FORM DER BEI BODENTEILUNGEN ENTSTEHENDEN PARZELLEN VOM STANDPUNKT DER WALDWIRTSCHAFT AUS.

REFERAT.

Durch die Bodenteilungen sind Form und Grösse der zu einem Landgut gehörenden Parzellen bestimmt. Auf die Parzellenformen haben mancherlei Umstände eingewirkt. Vom Standpunkt der Bodennutzung aus ist es nicht gleichgültig, welche Form eine Parzelle hat. Die Landwirtschaft setzt immer sehr regelmässige Figuren und Parzellen voraus. Auch die Waldwirtschaft hat eigene Forderungen, obwohl sie andere sind als bei der Landwirtschaft, denn die Waldwirtschaft setzt ja bei uns keine solche Arbeit voraus, bei der man sich regelmässig umherbewegen müsste wie auf den Äckern. In der vorliegenden Untersuchung werden die Entstehung und die Formen der Parzellen von Landgütern betrachtet und vom Standpunkt der Waldwirtschaft aus durchgemustert.

In Finnland erhielten die Bauerngüter eine endgültige Form bei der sog. Gemeinheitsteilung, die im eigentlichen Sinn seit dem Jahre 1775 durchgeführt wurde. Damals erfolgte eine Teilung nach vollen Gutsnummern, bei der die Liegenschaften jedes Gutes verhältnismässig gross waren, woher es kam, dass die so entstandenen Parzellen mit Rücksicht auf die Waldwirtschaft eine befriedigende Form besaßen. Während die Bewohnerzahl der Güter zunahm, mussten die vollen Gutsnummern durch Spaltung geteilt werden, und hieraus folgte schliesslich, dass die Ländereien der Gehöfte besonders in Bezug auf die Wälder in sehr schmale und lange Parzellen zersplittert wurden. Die Breite der Parzellen variierte von 6—50 m bei einer Länge von mehreren, bisweilen 10 km. Auf einer solchen Parzelle konnte kein rationeller Waldbau getrieben werden, denn wegen der Schmalheit und Länge der Landstücke war eine Regelung und Überwachung der Arbeit unmöglich, wie auch der Verkehr auf ihnen durch querüber gehende Felsen, Spalten u.a. verhindert wurde (vgl. Fig. 1—6). Wenn auf einem Gut mehrere Zerlegungen stattgefunden hatten und die Ländereien dadurch in sehr schmale Parzellen umgewandelt waren,

stellte sich das Bedürfnis ein, sie neu zu teilen, und das geschah durch die neue Umlegung (vor 1916 bezeichnete man diese als Regulierung der Gemeinheitsteilung). Bei der neuen Flurregelung gestalteten sich die Parzellen, von dem Verrichter unabhängig, mehr oder weniger quadrat- oder rautenförmig, wobei jedoch auch andere Faktoren auf die Form einwirken konnten (vgl. Fig. 1 und 5).

Von den Anforderungen der Waldwirtschaft an die Parzellenform kann kurz erwähnt werden, dass alle Wirtschaftsmassnahmen eine relativ breite und kurze Parzelle voraussetzen, so dass auf einem solchen Areal die Leitung und Überwachung aller Arbeiten zweckentsprechend geordnet werden kann. Die Erziehung einer bestimmten Holzart auf einer ganz schmalen Parzelle ist unmöglich, denn nebenliegende natürliche Waldbestände können die Parzelle vollständig besäen. Ebenso lassen sich Waldmeliorationen, von denen bei uns die Entwässerungen von Mooren die wichtigsten sind, auf einer breiten Parzelle besser vornehmen, denn da kommen kleinere Moorgebiete ganz auf das Gelände eines Gutes. — Aushiebe können gleichfalls auf einer breiten Parzelle viel besser angeordnet und überwacht werden als auf einer länglichen und schmalen, und dabei kann zu jeder Waldparzelle ein besonderer Winterweg angelegt werden. Von allgemeinen Gesichtspunkten könnte erwähnt werden, dass die auf die Grenzen entfallende Bodenfläche ganz erheblich kleiner ist als bei länglichen und schmalen Parzellen.